

SZEMLE

HORVÁTH RICHÁRD

ITINERARIA REGIS MATTHIAE CORVINI ET REGINAE BEATRICIS DE ARAGONIA (1458–[1476]–1490)

(*História, MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2011. 181 o.*)

„E történettudományi fogalom és kutatási módszer lényege abban áll, hogy egy-egy személy hivatali, avagy magánélete során felkeresett földrajzi helyek lehető legteljesebb adattárát hozzuk létre” – Horváth Richárd munkája e szavakkal határozza meg az itinerárium fogalmát. (11. o.) A megfogalmazásból kiderül, hogy egy itinerárium összeállítása hosszás gyűjtőmunkát és hozzáértést feltételez. A történelemtudomány számára egyszerre eredmény és eszköz is egy itinerárium megszületése. Ez utóbira maga a Szerző is felhívja a figyelmet: „voltaképpen az életrajzi és politikatörténeti kutatás gerince maga az itinerárium.” (8. o.) Az említettek mellett nem utolsó sorban a hadtörténelem szempontjából is fontos adatokat tartalmaz, főleg ha a munka egy ilyen meghatározó király uralkodását dolgozza fel, mint Hunyadi Mátyás.

Horváth Richárd a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete Középkori osztályának tudományos munkatársa. Kutatási területe a késő középkori politikatörténet. Jelen munkáját megelőzően *A hadakozó király: Hunyadi Mátyás itineráriuma*^{*} című tanulmánya is ezzel foglalkozott.

Horváth Richárd munkája nem csupán Hunyadi Mátyás és felesége, Aragóniai Beatrix tartózkodásának adataira korlátozódik. A szerző hangsúlyt fektetett arra, hogy minél részletesebb ismeretet adjon át az olvasónak az itinerárium(ok) világáról. Erről az *Előzmények külhonban és Magyarországon* című fejezetben foglalkozik, ami további három alfejezetre

tagolódik. Az *Uralkodói itineráriumok külföldön. Vázlatos áttekintése* című alfejezetben az itineráriumok Nyugat-Európai kialakulását és történetét veszi végig, kezdve a XIX. századi angol, majd német nyelvterületeken való elterjedésükig. Az itineráriumok összeállításában az angoloknak segítséget nyújtott hatalmas írott forrásanyaguk, mely az évszázadok során sértetlenül megmaradt. Magyarországon ezt azonban a „történelem viharai” nem tették lehetővé.

Az olvasó az *Uralkodói és főúri itineráriumok Magyarországon* alfejezetben az első magyar itinerárium megszületésétől (Ráth Károly, 1861) egészen az ezredfordulóig tekinti át történetüket. Az itineráriumok hazai történetét bemutatni szerencsés dolog, hiszen rávilágít arra, hogy Magyarország e tekintetben szinte egyszerre indult az angol és német törekvésekkel. A XIX–XX. század fordulóján több itinerárium is íródott. A szerző igyekezett érzékelteni, hogy a történelemtudomány ezen ága igenis termékeny talajra talált a magyar történészek között. A másodil világháború befejezése után a magyar itinerárium-készítés reneszánsza az 1970-es évektől kezdődött Fügedi Erik, Engel Pál, Kubinyi András, Kristó Gyula munkásságával (17. o.). Az itineráriumok külföldi és magyarországi történetének bemutatása után a szerző témájának előzményeivel ismerteti meg az olvasót. A *Korábbi Mátyás-itineráriumok* című alfejezetből kiderül, hogy többen használtak (Fraknói Vilmos, Karl Nehring, Jörg Hoensch és Kubinyi András) itinerárium-gyűjtésen alapuló adatokat, de önálló Mátyás-itineráriumot egyikőjük sem írt (19–20. o.).

A *Módszertan, források* fejezetben Horváth Richárd ismerteti az itinerárium összeállításának lépéseit. A *Kancellária és a uralkodó* című alfejezetben a Mátyás korában használatos pecsétek és azokat használó hivatalok áttekin-

^{*} *Megjelent:* Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490. Kiállítási katalógus. Szerk.: *Farbaky Péter, Spekner Enikő, Szende Katalin, Végh András.* Budapest, 2008. 51–63. o.

tése történik. Csak úgy, mint Mátyás uralkodását megelőzően, a hivatali rendszer négy pecsétet használt, a nagy-felső-kettős pecsétet, a titkos- vagy kisebb pecsétet, a bírói pecsétet és a gyűrűpecsétet (21–22. o.). A szerző megvizsgálja a pecsétek használatát és történetét a mátyási bürokráciában. Kitér arra, mely pecsétek lehettek azok, amelyek folyamatosan vagy kisebb-nagyobb megszakítással mindig a király mellett voltak. A pecsétek használata gyakran változott; míg a titkos pecsét bizonyíthatóan követte Mátyást 1469-ig (30–31. o.), addig a bírói pecsétről ez nem mondható el (29. o.). Az előbbire a szerző munkája közben itineráriumi szemszögből nem is számított. A titkos pecsét 1469-ig a király sajátja, ezután fokozatosan elvállik Mátyástól és egyre gyakrabban jelennek meg a kisebb pecsétek (30–31. o.). Ezt követően fel-fel bukkant a titkos pecsét, főleg akkor, ha Mátyás Budán tartózkodott, de utazásaira és hadjárataira már a gyűrűpecsétet vitte. A szerző kiemeli ennek a pecsétfajtának a fontosságát, hiszen Mátyás egészen haláláig minden utazására magával vitte, így itinerárium-készítése szempontjából lényeges. Igaz, a titkos pecsét sem lett teljesen száműzve Mátyás környezetéből, erre példa 1478–1479-es felvidéki utazása, amikor is mindkettő vele volt (35. o.). A Mátyás-kori pecséthasználattal igen sokrétű, melyre a szerző maga is utal.

Horváth Richárd fontosnak ítélte a gyűrűpecsétet, hiszen az folyamatosan Mátyással volt utazásai során, így alapját képezte az itinerárium összeállításában. Helyesen mutat rá, hogy Mátyás távolléteinek döntő része valamilyen hadjárat volt. Mátyás sikereivel befolyásra tett szert cseh és osztrák területeken, ennek megfelelően a szerző foglalkozik a király külföldi hitelesítő eszközeivel is. Ez a cseh királyi és az osztrák hercegi pecsét. Ugyanakkor a magyar titkospecsét lenyomatához hasonló cseh pecsétet is használatba állította. A szerző kiemeli, hogy Mátyás titkos pecsét használata nem következetes. Igaz ez az osztrák ügyekben kiadott okleveleire is, hiszen nagyrészt a magyar vagy a cseh titkospecsét található rajtuk. Mátyás Bécs elfoglalása után csak két évvel vette fel az osztrák hercegi címet, és addig nem lévén pecsétje, az említettekkel erősítette meg az okleveleket (34. o.). A munka dicsérendő abból a szempontból is, hogy a pecsétek használatának időbeliségét táblázattal (39–41. o.) igyekszik minél szemléletesebbé tenni. Itt felsorolásra kerülnek a fejezetben említett pecsétek

magyar és latin nevei, használati idejük és fontosabb irodalmuk. Ezzel a mátyási bürokrácia szfragisztikai része is elemzésre került.

A pecsétek mellett Mátyás uralkodása alatt utolérhető egy másik hitelesítő eszköz is, s ez nem más, mint a király személyes kézjegye, az aláírás. A szerző részletes vizsgált után arra a következtetésre jutott, hogy ezek, a királyi kézjeggyel ellátott oklevelek döntően budai és pozsonyi tartózkodásakor keletkeztek (43. o.). Mindez érdemi befolyással nem hatott az itinerárium összeállítására, megfogalmazása szerint „A manu propria oklevelek, gyűrűpecsétes kiadványok, követjelentések keltezési adatai, misszilisek és a pozsonyi városkönyv az a halmaz, amely Hunyadi Mátyás itineráriumának hármastagolódású adattárából a legbiztosabbnak tekinthető.” (55. o.) Talán ez a kiragadott mondat foglalja össze a legjobban a *Hunyadi Mátyás itineráriumának főbb forráscsoportjai és felhasználhatóságuk* című fejezet lényegét. Horváth Richárd pontról-pontra veszi alfejezetekre bontva (*Az oklevelek; A levelek; Városkönyvek; Az elbeszélő források* címmel) az itinerárium készítésének írott forrásanyag típusait és azok munkában betöltött szerepét. Az olvasó számára kiderül, hogy hiába maradt fenn 14 756 oklevél Mátyás uralkodásának idejéből, ennek csak egy részét, 7900-at lehetett az itinerárium szempontjából érdemben vizsgálni (53. o.).

Horváth Richárd könyvének első része, amit ’bevezető’ vagy éppen ’felvezető’ fogalommal is illehetünk, egy igen fontos, ám nyelvezetében könnyen és logikusan felépített része munkájának (11–59. o.), melynek köszönhetően érthetőbb és átfogóbb képet kaphat az olvasó a kötet egészéről is.

Horváth Richárd munkája hadtörténeti aspektusból is fontos adatokat tartalmaz. Mátyás király uralkodása és politikai ambíciói többször eredményeztek konkrét katonai fellépést. Ezek alkalmával a király több alkalommal is seregével tartott. Így a kötet alapján nem csupán az uralkodó személyének tartózkodási helye, de hadseregének táborhelye is meghatározható. Azért is fontos kiemelni ezt az összefüggést, mivel a szerző módszeresen jelezte az adott időintervallum mellett, ha Mátyás tartózkodásának katonai okai voltak. Ilyen például az 1460. június [15.] 17. és július 8. közti patai, vagy az augusztus 28. i sajonémeti alatti haditábor (66. o.). Emellett a szerző használja az ostromtábor kiegészítést is, pl. leírja az 1472.